

Претходно саопштење

UDK 371:341.485(497.6 RS)

DOI 10.7251/SVA1714061L

COBISS.RS-ID 6488600

ОД ПРИНЦИПА ОБРАЗОВАЊА О ГЕНОЦИДУ И ХОЛОКАУСТУ ДО КУЛТУРЕ ПАМЋЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Професор Предраг Лозо¹

Душан Павловић²

Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење
несталих

Апстракт: У раду аутори у првом дијелу дају преглед развоја образовања о Холокаусту на међународном нивоу. Посебно су наглашени критеријуми који су се издвојили и постали стандарди у образовању. Евидентна је улога институције и организације значајних за успостављање међународних норми образовања о Холокаусту³ и геноцидима. Сагледавајући питање образовања у Републици Српској истакнута је потреба разматрања теоријских принципа културе памћења на жртве геноцида над Србима у Независној држави Хрватској (НДХ), која се мора на адекватан начин претворити у образовне програме. У области образовања младих потребно је плански изучавати тематску цјелину одбрамбено-отаџбински рат и стварање Републике Српске како би се градила култура памћења на нашу недавно прошлост. Памћење животних прича жртава, смјештених у конкретан локални историјски контекст, суштина је памћења код Срба, који су, компатибилни са савременим међународним принципима меморијализације.

Кључне ријечи: *Геноцид, Срби, НДХ, Холокауст, образовање, Република Српска, одбрамбено-отаџбински рат, култура памћења*

Посљедњих година могуће је уочити и сагледати европске трендове, обликоване у првој деценији XXI стољећа, који су одредили стандарде у наредним декадама. Када је ријеч о образовању, најдоминантнији тренд је питање меморијализације Холокауста и геноцида, њихове превенције и образовања о њима како би се градила култура сјећања што је доприносило толеранцији, цивилном друштву, демократији те очувању људских права.

¹ Професор историје, истраживач Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих

² Предавач Европске мреже Јад Вашема, Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих, е-маил: d.pavlovic@rcirz.vladars.net

³ Термин Холокауст се у науци користи искључиво за геноцид над Јеврејима у вријеме Другог свјетског рата.

Од деведесетих година прошлога вијека у научном погледу на међународном плану развијају институције које се, поред истраживања, баве образовањем и меморијализацијом Холокауста и геноцида. У њима су рађени пројекти усмјерени на утврђивање метода и стандарда у образовању о прошлости, толеранцији, цивилном друштву, демократији и људским правима. Резултат такве орјентације је образовање о Холокаусту и геноциду, са нагласком на превенцији геноцида, које је посталоважан дио образовања против ксенофобије, расизма и дискриминације.

МЕМОРИЈАЛИЗАЦИЈА ХОЛОКАУСТА

Главну улогу меморијализацији Холокауста данас имају признате међународне институције:

1. Меморијална институција за жртве и хероје Холокауста Јад Вашем у Јерусалиму, тачније његова Међународна школа за образовање о Холокаусту је „Спомен-иституција за сјећање на жртве и хероје холокауста (*Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority*), утемељена 1953. г. Јад Вашем у основи значи **споменик (мјесто) и име** коме је повјерено документовање историје јеврејског народа за вријеме Холокауста, чување приче сваке од шест милиона жртава и преноса наслијеђа Холокауста покољењима преко архива, библиотеке, истраживачког института, међународне школе и нових музеја.⁴ Јад Вашем 1993. године покреће пројекат „Међународне школе о образовању о Холокаусту“⁵, а касније 1998. године, у склопу овог пројекта и формира одјел за Европу⁶. У комплексу Јад Вашема налази се импозантан музеј, који води посјетиоце кроз поставку од античког антисемитизма кроз антисемитизам у Европи те нацистичку Њемачку, преко логора смрти и чињеница о системском плану и покушају затирања једног цијелог народа, ма гдје да се он налазио.

2. Меморијални музеј Холокауста САД-а у Вашингтону основан је од државне администрације САД-а и званично отворен 22. априла 1993. г. У оквиру музеја дјелује Одјељење које се бави превенцијом геноцида и чини једно од најзначајнијих.⁷ Наведене чињенице говоре довољно о значају ове институције за администрацију која ју је основала како би се спријечило понављања таквог зла.

3. За образовање о Холокаусту и геноциду у Европи најзначајнија је Међународна радна група за проучавање, меморијализацију и

⁴ Одбор за Јасеновац Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве, Превод образовних и интернет материјала Јад Вашема, 2007. г., стр. 14.

⁵ http://www.yadvashem.org/yv/en/education/languages/serbian/about_school.asp, 25.04.2017.године.

⁶ <http://www.yadvashem.org/yv/en/education/languages/serbian/icheic.asp>, 25.04.2017.године.

⁷ <https://www.ushmm.org/confront-genocide/how-to-prevent-genocide>, 25.04.2017.године.

образовање о холокаусту, позната као *ITF (International Task Force)*. Децембра 2013. године промијенила је назив у Међународна асоцијација за меморијализацију Холокауста, скраћено *IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance)*.⁸ Ради се специфичној организацији која је настала као заједничка иницијатива неколико земаља, са Шведском на челу, 1998. године у Штокхолму, и коју чине представници земаља чланица, владиних и невладиних организација.

Од јесени 2016. до априла 2017. године, проведен је пројекат образовања о Холокаусту, геноцидима у НДХ-а и превенцији геноцида за све наставнике и професоре историје и српског језика у Републици Српској. Ово образовање извођено је према методологији Јад Вашема, односно метода који је међународни, а тиме и европски стандард, обухватио више од девет стотина професора и наставника националне групе предмета. Пројекат је резултат заједничке иницијативе и сарадње четири институције Републике Српске: Министарства просвјете и културе Републике Српске, Републичког педагошког завода, Студијског програма за савремену историју при Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци и Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих. Резултати овог пројекта ће бити измјене наставног плана и програма и уџбеника, углавном историје завршних разреда основних и средњих школа, како би се у њих уврстиле лекције о геноциду над Србима у НДХ, Холокаусту, геноциду над Ромима, као и о страдању других заједница што представља важан образовни пројекат у региону.

ГЕНОЦИД НАД СРБИМА

Када се сагледају основни принципи међународних препорука, које су постале европски стандард може се закључити да је локални контекст, када говоримо о 2. СР, за Републику Српску и Републику Србију првенствено геноцид Независне државе Хрватске над српским народом. Као што је познато, у тој пронацистичкој творевини десио се троструки геноцид. Геноцид над Србима као примарној жртви, Холокауст над Јеврејима и геноцид над Ромима. Ту су страдали и политички противници режима из свих народа, првенствено због политичких ставова и убјеђења, а не само због припадности одређеном народу, вјери, раси или томе слично.

Треба нагласити да је историјско посматрање Холокауста успоставило специфичне моделе и критеријуме за изучавање оваквих деликатних тема уопште.⁹ Посматрање геноцида над Србима у НДХ кроз наведену призму утолико је специфичније и неопходније, јер, како Епископ Јован Ђулибрк преноси закључке Дамира Мирковића: „Усташки геноцид се не може једноставно аналитички подијелити на сегменте (нпр. против Јевреја, Срба, Рома), због тога што анализа

⁸ <http://www.holocaustremembrance.com/>, 25.04.2017.г.

⁹ Ђулибрк, Ј. (2011). *Историографија холокауста у Југославији*, Београд, Православни Богословски факултет, Факултет Безбедности, с. 122-136

историјске реалности захтева дијалектички приступ који догађаје сагледава у њиховом тоталитету из кога ниједан важан аспект или моменат не треба да буде изостављен.¹⁰

Током протекле двије деценије одржано је пет међународних конференција о Јасеновцу на којима су учествовали бројни еминентни истраживачи. Удружење Јасеновац – Доња Градина издала је до сада зборнике свих конференција, а 25. маја 2011. године конференција је усвојила Декларацију о геноциду Независне државе Хрватске над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом свјетском рату¹¹.

Поред тога, Народна скупштина Републике Српске је 22. октобра 2015. године такође усвојила Декларацију о геноциду Независне државе Хрватске над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом свјетском рату и упутила је институцијама Републике Српске и међународним субјектима широм свијета. Неспорно је да Декларација дала пуну подршку захтјевима за образовање ученика основних и средњих школа о геноциду који је почињен над српским народом¹².

Успостављање културе памћења једног народа, поготово Српског, који носи искуство геноцида из Другог свјетског рата и живи у времену и простору које је такво какво јесте, више је него важно на стратешком нивоу. Због тога је неопходно позабавити се овим феноменом и са теоријског и са практичног аспекта. Тема културе сјећања и памћења је широко мултидисциплинарно поље, које обухвата неуролошке, медицинске и психолошке, као и литерарне, културне, друштвене, политичке, вјерске и друге области посматрања и изучавања.¹³ Данашњи дискурси у посматрању сјећања и памћења резултат су тзв. *метогу boot-a* или експлозије сјећања, који се хронолошки везује за задње двије декаде XX вијека.¹⁴ Занимљиво је да су наши простори након ратова деведесетих постали нека врста

¹⁰ Исто, с. 126

¹¹ Декларација о геноциду у Јасеновцу или званично Декларација Пете међународне конференције о Јасеновцу, посвећене геноциду почињеном над Србима, Јеврејима и Ромима током Другог свјетског рата у Независној Држави Хрватској је декларација Међународне комисије за утврђивање истине о Јасеновцу, донесена 25. маја 2011. године на Петој међународној конференцији о Јасеновцу (*Пета међународна конференција о систему концентрационих логора и стратишта хрватске државе за истребљење Срба, Јевреја и Рома у Другом свјетском рату*) у Бањалуци. [www. Udruzenje Jasenovac – Donja Gradina](http://www.UdruzenjeJasenovac-DonjaGradina).

¹² <http://vijesti.in.rs/node/611>

¹³ Asman A. (2015): Сећање индивидуално и колективно, *Колективно сећање и политике памћења*, Београд, с. 71;

Зборник радова *Колективно сећање и политике памћења*, који су приредили Михаел Сладечек, Јелена Василевић и Тамара Петровић Трифуновић, у оквиру едиције *Историјско сећање* Завода за уџбенике Београд за саиздаваштву са Институтом за филозофију и друштвену теорију из 2015. године представља покушај да се на једном мјесту говори о појмовима сјећања и памћења.

¹⁴ Sladeček M., Vasiljević J. (2015): Problematičnost pojma kolektivno sjećanje, *Колективно сећање и политике памћења*, Београд, с.18; Mištal A. B. (2015): Sakralizacija sećanja, *Колективно сећање и политике памћења*, Београд, с. 297.

огледног поља за поменуте ратове сјећања.¹⁵ Француски социолог Морис Албваш, професор у Старзбуру и Паризу, који је касније завршио у логору Бухневалд, гдје је убијен зато што је питао полицију шта се догодило са његовим тастом који је био Јеврејин, развио је 20-их и 30-их година либералну теорију сјећања.¹⁶ Њу треба посматрати и кроз проучавања њемачке генерације научника која ју је управо 80-их и 90-их година двадесетог вијека реактуелизовала, односно „поново открила“ и унаприједила на савремени научни ниво.

КУЛТУРА СЈЕЋАЊА И ПАМЋЕЊА

Култура сјећања и памћења су појмови који се у јавној сфери код нас уназад неколико година често употребљавају. Можда и превише и не увијек са питањем шта оне значе. Како бисмо, у ствари, и могли назвати поменути процес или друштвену појаву ријечима српског језика треба погледати у рјечнике, видјећемо да појам *културе* можемо везати са појмовима *његовања* и *узгајања*.¹⁷ И управо ријеч *његовање* осликава нам суштину појмова. Његовање сјећања и памћења на одређене историјске догађаје, тј. успостављање одговарајућих историјских слика, симбола, ритуала и другог у основама идентитета појединца и колективитета, јако су битан дио културне политике и образовања једног народа. Његовање и узгајање су такође појмови који нас вежу за континуитет и сложеност процеса.

Још један јако битан семантички моменат јесте ријеч сјећање која је јако блиска са ријечју *о – сјећање*. Дакле, не само сјетити се или сјећати се, него осјећати нешто. Његовање и осјећање ријечи су које нам демистификују и поједностављују значење културе сјећања, која опет, као сложен механизам, има и своје различите нивое, чије релације „пливају“ између појединца и групе. Угледни француски мислилац Ернест Ренан, промишљајући о нацији у предавању, одржаном на Сорбони 1882. године,¹⁸ оштро је критиковао њемачки романтичарски национални дискурс. По његовом мишљењу ни раса, ни језик, ни религија, ни географија нису кључни чиниоци за формирање једне националне свјести. Заједничко поријекло се по њему морало допуњавати кроз свакодневни плебисцит, а нацију је дефинисао као, прије свега, *заједницу сјећања*.¹⁹

Док је памћење етимолошки сродно памети, тако се са сигурношћу може посматрати његов когнитивни карактер.²⁰ Афективност сјећања

¹⁵ Megi A. (2015). Istorija sećanje identitet, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Beograd, c. 229.

¹⁶ Senet R. (2015): *Uznemirujuća sjećanja, Kultura sećanja i Politike pamćenja*, Beograd Zavod za udžbenike, c. 343-344.

¹⁷ Kultura (lat. colere gajiti, negovati, cultura) Према: Vujaklija, M. (1980). *Leksikon stranih riječi i izraza*, Beograd, c. 485.

¹⁸ Asman A. (2011). *Duga senka prošlosti*, Beograd, c. 40-43.

¹⁹ Исто.

²⁰ Preljevic V. (2005). *Kulturno pamćenje, identitet i književnost*, časopis *Razlika/Difference*, Tuzla, c. 130-131.

наглашава његову неурачунљивост и спонтаност, којој је потребна артикулација и наратор са хомогенизованим знањем, што онда вежемо са појмом културе памћења. То треба узимати у обзир када се ради о темама које су за један колектив веома болне, али врло важне. У складу с *тим* појединачна сјећања преводе се у вишегенерацијску, хомогенизовану у трајну културалну вриједност.

Појединачна сјећања могу надживјети самог појединца. Она трају и симултано се преносе у кругу породице у временском периоду од 75 до 100 година, што одговара временском распону од 3, изузетно до 5 генерација, што се латински назива *saeculum*.²¹ То сјећање ограниченог трајања у кругу породице назива се још и социјално или комуникацијско сјећање. Управо ту се долази до чињенице везане за одговорност наше генерације и улогу данашњег образовног система у преношењу сјећања и формирање културалног памћења на жртве геноцида у НДХ, између осталог, јер се налазимо у одређеној временској удаљености од конкретног историјског догађаја. Овдје сада морамо разматрати појам реинтерпретације, односно ремеморијализације одређених историјских садржаја, који се дешавају управо након поменутог периода 3 – 5 генерација. Ентони Смит, разматрајући питања односа различитих генерација наводи: „*Тако свака генерација конструише сопствене друштвене мапе и бира своју посебну етничку етику, али то чини у оквиру ограничене матрице која је производ снажне друштвене привржености специфичним митско-симболичким комплексима...*“²²

Комуникацијско сјећање, које је нестабилно и краткорочно, креће се одоздо нагоре, док политичко, затим културално памћење претвара се у експлицитно и хомогено и представља институционализовану категорију у правцу који иде одозго надоље и подразумијева постојање специјализованих носилаца културалног памћења, од којих је најважнији образовни систем.²³

Основе једне заједнице, њихов облик и карактеристике, а самим тим и основе културног памћења, увијек је кроз историју осмишљавала и одређивала мала група људи, углавном „припадника интелектуалне елите“²⁴ Она ствара основу извршног памћења, које је наоружано ауторизованом, званичном историјом, која се јавно учи и прославља, али и преиспитује. На институционалном образовно – научном ниивоу, са специјализованим носиоцима памћења, извршно памћење јесте оно које се подучава. За њега теорија тврди да се налази у добробити ремеморисања кључних заједничких историјских

²¹ Asman J. (2015). Kolektivno sećanje i kulturni identitet, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Beograd, c. 312.

²² Smit D. E. (2015). Legende i pejzaži, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Beograd, c. 275.

²³ Asman A. (2011). *Duga senka prošlosti*, Beograd, c. 62.

²⁴ Preljevic V. (2005). Kulturno pamćenje, identitet i književnost, časopis *Razlika/Difference*, Tuzla, c. 130-131.

догађаја и процеса који представљају основе колективног идентитета народа.²⁵ У прошлости једног народа или групе, јер је немогуће подједнако памтити све у својој историји. Таква врста догађаја је свакако за српски народ био геноцид у НДХ и то се мора уградити у културу памћења. Сазнања и искуства из њега траже данас одређену врсту артикулације, која је значајно различита од некадашњег организованог заборава у послеријатној Југославији.

Ако културу памћења дефинишемо као чување свијести о континуитетима и чување остатака прошлости мора се запитати од чега се она састоји. Она се, у исто вријеме, може назвати укупним односом друштва према прошлости. Ту свакако спадају архиви, библиотеке, музеји, затим споменичка мјеста, као што су гробља и архитектура, симболика мјеста, као што су ритуали, понављања, комеморације, ходочашћа, годишњице, амблеми, затим функционална мјеста, као што су учбеници, аутобиографије, монографије, затим удружења грађана итд... Даљим трагањем за основним појединачним елементима културе памћења и њиховим поставкама, посматрањем литературе из ове области долазимо до појма *stabilitas loci* или ти стабилност мјеста.²⁶ Овај елемент се дефинише као просторно осмишљавање прошлости. Ради се о томе да мјесто врши активни материјални подстицај – моћ да се извуку одговарајућа сјећања из саме локације. То је мјесто у којем би сјећање настало и трајало. Мјеста утемељују и сакупљају друштвена и колективна памћења. Ту се враћамо потреби изучавања локалног контекста и образовној норми, које се спајају у стални принцип потребан нашем систему образовања. Такву основу је потребно успоставити када је у питању памћење на наше претке у НДХ. Јасеновац, Доња Градина, Дракулић, Шарговац, Мотике, Пребиловци, Ливањско поље, Јадовно, Садиловац, Стари Брод и нажалост друга бројна стратишта чине просторну метафизику и, као мјеста страдања и комеморације, стварају мапу *светих мјеста*, односно мапу нације. Помоћу приче о појединачној жртви па приче о животу и страдању њене породице, преко локалне заједнице, долазимо до нивоа истине о страдању једног колективитета као што је народ и историјског контекста у коме су се одвијали процеси. Личности светог Вукашина Мандрапе Јасеновачког и Клепачког, учитељице Стане Арнаут, светог Платона Бањалучког, проте Душана Суботића, Радојке Гламочанин, Даре Бановић, односно њихова имена и животне приче, јесу суштина нашег културалног памћења, црквено – народног предања, али и принципа савремене меморијализације и образовања о Холокаусту и осталим геноцидима, које жртву стављају у средиште пажње. Оне овдје стоје као антипод безличним, често дехуманизујућим статистикама или, послеријатној

²⁵ Riker P. (2015). О памћењу и подсећању, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Beograd, c. 173.

²⁶ Kejsi S. E. (2015). Javno Sećanje u vremenu i prostoru, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Beograd, c. 358, 366-372

југословенској идеолошко – еуфемистичкој кованици *жртва фашистичког терора*, за коју можемо рећи да је имала за циљ св осим да каже ко од кога страдао и покаже контекст прича о жртви.²⁷

Код посматрања ове тематике увијек се дође до питања зашто и да ли наглашавати у друштву па и у образовању овако болне теме, које се тичу злочина. Питање трауме, односно ране, може се превести са старогрчког, посебно је и значајно поље у области културе памћења, односа према прошлости и образовања. Година 1941. била је за српски народ година библијског карактера, оно што се у литератури назива претходно помињаним граничним садржајем. Чини се да као друштво и нација нисмо тога свјесни ни данас, као ни посљедица те трансгенерацијске трауме. Велика траума снажно повезује појединца и колектив, а XX вијек је био једно од најтрауматичнијих раздобља у човјековој историји. Стога се може рећи да је наша епоха, нажалост, структуисана траумом.²⁸ Ова чињеница носи са собом дубока морална и етичка питања о степену цивилизацијског развоја човјечанства, када је могуће да, у вијеку у којем је човјек ступио на Мјесец или разбио атом, за неколико сати код Међугорја сељаци у јаму дубоку стотину метара баце живе више од 600 жена и дјеце из Пребиловаца. Са развојем посматрања, изучавања и образовања младих генерација о геноциду, као универзалног приступа хуманистичке идентификације, питање трауме добија на значају.

Веома је важно, поготову у образовању, створити услове да колектив не бјежи у трауматизацију и виктимизацију. Српски пјесник Јован Дучић рекао је то стиховима да нашу историју чине мученик и херој, браћа близанци. Позитивна страна прошлости мора се имати у виду код одсликавања и усмјеравања образовних настојања друштва и васпитно – педагошких циљева и исхода. Изучавање оваквих тема и преношење сазнања о њима увијек имају за циљ да се овакви и слични злочини никад не понове и зато је са горе поменутих појмовима уско теоријски и практично везан појам превенције геноцида. Адекватан образовни систем требао би бити заснован на савременим нормама, али и на основним теоријским поставкама културе памћења, обиласка стратишта, уз све специфичности нашег културно – историјског идентитета, оличеног враћањем достојанства жртви, памћења животних прича жртва геноцида у НДХ, смјештених у конкретан локални контекст, који је такође, између осталог, постао и европска образовна норма. Ту је свакако и страдање српског народа током Одбрамбено-отаџбинског рата деведесетих година XX вијека.

²⁷ Илић Д., Јовановић-Ратковић М. (2010). Како се сјећати Јасеновца 65 година касније, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске број 2*, Бања Лука, с. 384; Бауер Ј., (2008). Да ли је холокауст објашњив, *Зборник радова с научног скупа Израелско – српска научна размена у проучавању холокауста*, Београд, с. 134.

²⁸ Mištal A. B. (2015). Sakralizacija sećanja, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Београд, с. 306.

ОДБРАМБЕНО-ОТАЦБИНСКИ РАТ И СТВАРАЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Постојање Републике Српске, односно њено стварање и одбрана у Одбрамбено-отацбинском рату, као и функционисање у постдејтонском окружењу, донијели су развоје наратива и утицаја на појединачне и колективне идентитете, које можемо посматрати из више углова. Чињеница да је Република Српска створена као *Никада више* геноциду над Србима дубоко је увезана са свијешћу о потреби државне организације српског народа западно од Дрине. Она захтијева посебну елаборацију, како за исправан однос према геноциду у НДХ, тако и за настанак и развој Републике Српске, али и према даљем његовању адекватне културе и политике памћења. У питању институционализације националног односа према жртвама НДХ у Републици Српској у моменту писања овог рада најважније је рјешавање проблема образовања, као и развоја меморијала и ритуала на локалним стратиштима – без прескакања било којег нивоа! Институционални приступ биће, прије свега, одређен и осликан изградњом и повећањем улоге и капацитета Спомен – подручја Доња Градина, историјског института, истраживачких центара и установа, носилаца памћења. Рјешавањем ових питања створила би се основа за правилну, артикулисану надоградњу идентитета без преноса трауме, али и за политику идентитета у односу на одбрамбено-отацбински рат, која се протоком времена све више намеће.

Свјесна значаја изградње културе сјећања Народна скупштина Републике Српске је 27. јуна 2013. године донијела Декларацију о узроцима, карактеру и посљедицама трагичног сукоба у Босни и Херцеговини од 1992 до 1995. године, којом су утврђени основни елементи за образовање младе генерацију по тематској цјелини одбрамбено-отацбински рат и стварање Републике Српске²⁹.

Истраживање Одбрамбено-отацбинског рата уопште, али и тематике злочина над Србима деведесетих година XX вијека, суочено је са различитим изазовима. Они се крећу од стереотипне ратне и поратне пропаганде, која је нажалост своје уточиште нашла у оквиру стручних кругова на западу, у којој су Срби осликани искључиво као злочинци, па све до неадекватног или недовољног рада домаћих истраживача и институција.³⁰ Осим устаљених метода историјске науке и других дисциплина које се баве овом тематиком, потпуно је јасно да ће будућа истраживања и презентовања бити условљена

²⁹ Декларацију о узроцима, карактеру и посљедицама трагичног сукоба у Босни и Херцеговини од 1992 до 1995. године, донесена у Народној скупштини Републике Српске, www.narodnaskupstinars.net/?q=ci/акти/остали...

³⁰ Више у Лозо П., (2015). Развој, стање и перспективе историографских истраживања о ратним злочинима над Србима у БиХ 1992-1995. године, *Стање и перспективе истраживања у хуманистичким и друштвеним наукама*, Бања Лука, с. 323-339.

адекватним мултидисциплинарним и проблемским приступом, са личном причом жртве у средишту. Један од важних чинилаца таквих истраживања биће успостављање слике континуитета са претходним сукобима, али и карактеризација ратова деведесетих. Чињеница о понављању злочина над потомцима и сродницима жртава на истим просторима и од стране настављача злочина из времена геноцида над Србима у НДХ, неријетко и под истим обиљежјима, научну заједницу српског народа обавезује на адекватно познавање науке и методолошког склопа, који се користи у посматрању геноцида у XX вијеку па самим тим и геноцида над Србима те Холокауста и ратних злочина, али и теорије културе памћења и идентитетских политика. Образовање младих генерација на традицијама и искуствима Одбрамбено-отаџбинског рата и стварања Републике Српске о чему се данас мало зна, а недавна прошлост тражи истраживање, сјећање и активизам свих структура на преношењу искустава и развоју свијести и одговорности ове генерације у изградњи културе памћења.

ЗАКЉУЧАК

Истраживање теме Холокауста и геноцида, пред међународну науку поставило је низ дилема. Посматрајући проблеме са мултидисциплинарног становишта дошло се до универзалних научно – образовних рјешења у овим областима, од којих се посебно издваја образовни значај наставе на мјестима страдања и настојање на локалном друштвеном и културном контексту да на значају како би се развили програми релевантни за ученике. Сагледавши основне принципе, који су постали европски стандарди када је ова проблематика у питању, може се закључити да је локални контекст, када говоримо о Другом свјетском рату, за Републику Српску и Републику Србију евидентно Независна држава Хрватска. Питање успостављања културе памћења једног народа, поготово Српског, који носи искуство геноцида из Другог свјетског рата и живи у времену и простору више је него важно на националном нивоу. Теоријске основе културе памћења доводи до закључка да се од имагинарних појмова и стратегија те безличне статистике потребно усмјерити на конкретна мјеста, људе и сјећање на њих, које је емпатијско, али истовремено и у сагласности са памћењем код Срба. Искуство индивидуалних жртава, посматрано кроз људску димензију приче у конкретном историјском и локалном контексту, основа је коју је потребно успоставити када је питању културно памћење на наше претке у НДХ. Што се образовног система тиче, он треба бити заснован на савременим нормама, али и на основним теоријским поставкама културе памћења, уз све специфичности нашег културно – историјског идентитета, оличеног у рехуманизацији и враћању достојанства жртви. У смислу проучавања историјских континуитета била би то основа за посматрање Одбрамбено – отаџбинског рата и историје стварања и одбране Републике Српске.

FROM PRINCIPLES OF EDUCATION OF GENOCIDE AGAINST SERBS AND THE HOLOCAUST TO THE CULTURE OF MEMORY IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Professor Predrag Lozo; Dušan Pavlović

Abstract: In this paper, the authors first provide an overview of the development of education about the Holocaust at the international level. The criteria that become standards in education are particularly highlighted as an important point. It is obvious that the institutions and organizations have an important role in establishing international standards of education about the Holocaust and genocides. Exploring the issue of education in the Republic of Srpska it is highlighted the need for consideration of the theoretical principles of the culture of memory of victims of genocide against Serbs in the Independent State of Croatia (ISC), which has to be adequately incorporated into educational programs in the future. Young people need to study systematically, the thematic unit Defensive-Patriotic War and the creation of the Republic of Srpska in order to build a certain culture of memory about recent events in the past. Remembering the life stories of victims, located in a specific domestic historical context, need to be the essence of the memory of the Serbs, and have to be, compatible with contemporary international principles of culture of memory.

Keywords: *genocide, Serbs, ISC, Holocaust education, Serbian Republic, Defensive-Patriotic War, the culture of memory*

ЛИТЕРАТУРА

1. Asman A. (2011): *Duga senka prošlosti, XXI vek*, Beograd.
2. Vujaklija, M. (1980): *Leksikon stranih riječi i izraza*, Prosveta, Beograd.
3. Ђулибрк, Ј. (2011): *Историографија холокауста у Југославији*, Православни Богословски факултет, Факултет Безбедности, Београд.

ЗБОРНИЦИ

4. *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, (2015), priredili: Mihael Sladaček, Jelena Vasiljević i Tamara Petrović Trifunović. Zavod za udžbenike i Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd.

РАДОВИ:

5. Илић Д., Јовановић-Ратковић М., (2010): „Како се сјехати Јасеновац 65 година касније“, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске број 2*, Удружење архивских Радника републике Српске, Бања Лука.
6. Лозо П., (2015): „Развој, стање и перспективе историографских истраживања о ратним злочинима над Србима у БиХ 1992-1995.“, *Стање и перспективе истраживања у хуманистичким и друштвеним наукама*, Фил.фак., Бања Лука.
7. Preljevic V. (2005): „Kulturno pamćenje, identitet i književnost“, *časopis Razlika/Difference 11 Društvo za književna i kulturna istraživanja*, Tuzla.

ЛИНКОВИ:

8. Одбор за Јасеновац Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве, (2007) *Превод образовних и интернет материјала Јад Вашема*, Београд. http://www.jasenovac-info.com/biblioteka/YadVashem_prevodi/prevod_materijala_Jad_Vasema.html 25.04.2017.
9. http://www.yadvashem.org/yv/en/education/languages/serbian/about_school.asp, 25.04.2017.г.
10. <http://www.yadvashem.org/yv/en/education/languages/serbian/icheic.asp>, 25.04.2017.г.
11. www.narodnaskupstinars.net/?q=ci/акти/остали...
12. [www. Udruženje Jasenovac – Donja Gradina](http://www.UdruzenjeJasenovac-DonjaGradina).
13. <https://www.ushmm.org/confront-genocide/how-to-prevent-genocide>, 25.04.2017.г. <http://www.holocaustremembrance.com/>, 25.04.2017.г.